УДК 378

проф. **Ломакович А.М.**
(КОГПІ ім. Тараса Шевченка)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розкрито актуальні проблеми розвитку вищої освіти з прогнозом перспектив її розвитку. Визначено принципові позиції нової парадигми освіти, яка спрямована на підготовку компетентнісного фахівця, конкурентоздатного на ринку праці. Актуалізовано ідеї інтернаціоналізації вищої педагогічної освіти, а відтак, розвитку транснаціональної освіти, що умотивовують поглиблення тенденції диверсифікації мети і профілів магістратури. Підкреслено на необхідності розвитку освітнього середовища сучасного вищого навчального закладу через наукові дослідження.

Ключові слова: компетентність фахівця, диверсифікації мети і профілів магістратури, науково-дослідницькі кадри, багатомодельність підготовки магістра, інтеграція освітнього і наукового процесів.

У сучасному світі вища освіта стає обов'язковим етапом у житті людини. Досвід вищих навчальних закладів підтверджує думку про те, що інтеграційний процес полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті. Обрані шляхи оновлення вищої освіти в Україні співзвучні загальноєвропейським підходам, основні принципи яких полягають у наступному:

1) підготовка висококваліфікованого фахівця здійснюється як наскрізна, послідовна цілісна система: учень –› студент –› фахівець (бакалавр) –› професіонал (магістр);

2) реалізація стандартів освіти сучасності в їх змістовому і організаційному вираженні здійснюється на базовому принципі – самостійність і творча активність тих, хто навчається і хто навчає [4, с. 22].

Виходячи із принципових позицій нової парадигми освіти, яка спрямована на підготовку компетентнісного фахівця, здатного адаптуватися до змін і самостійно вчитися, котрий уміє працювати в команді, а не просто слухняно виконує накази. Тому реформа вищої освіти, на думку багатьох авторів, зв'язана по своїй суті з переходом від парадигми навчання до парадигми освіти. Президент НАПН України В. Кремень зазначає, що „студент у навчальному і виховному процесі повинен набути важливих компетенцій через застосування знань. Для цього необхідний перехід від кваліфікації до компетенції, яка дає змогу знаходити рішення в будь-яких професійних та життєвих ситуаціях, що уможливлює діяльність освіченої особистості незалежно від локального чи глобального контексту ринку праці. Така людина, оволодівши технологією прийняття рішень, свободою вибору, буде здатна адаптуватися в умовах постійних змін" (газета „Освіта України" №102-103 від 28 грудня 2002 р.). Отже, компетентності повинні стати тим механізмом, який дає змогу здійснити процес випереджувального розвитку вищої освіти та забезпечити можливість вільного розвитку суб'єктів навчального процесу, право вибору майбутнім фахівцем власної концепції професійної діяльності.

Особливого значення в реалізації найвагоміших напрямів модернізації самостійної роботи у професійно-педагогічній підготовці майбутніх фахівців набуває магістратура [2]. Саме магістратура робить європейську вищу освіту більш привабливою, прозорою і конкурентоздатною в світі, дозволяє Європі в цілому і кожній країні окремо розробляти і реалізовувати власні імпортно-експортні стратегії в боротьбі за інтелект, імідж, ресурси. Вона отримує все більшого значення, оскільки передує вищому ступеню – докторантурі, особливо у зв'язку з висунутим завданням формування європейської докторантури (функція забезпечення переддокторського рівня).

Інтернаціоналізація вищої педагогічної освіти, а відтак, розвиток транснаціональної освіти умотивовують поглиблення тенденції диверсифікації мети і профілів магістратури, їх узгодження в напрямі розроблення навчальних програм, спрямованих на отримання спільних ступенів [1; 3]. Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. передбачено поглиблення міжнародного співробітництва у сфері освіти, покликаного

забезпечити інтеграцію національної системи освіти у міжнародний освітній простір, що передбачає й розширення участі вітчизняних навчальних закладів, педагогів, науковців, студентів у проектах та програмах міжнародних організацій та співтовариств [5, с. 28], зокрема: 1) таких, що охоплюють бакалаврський рівень підготовки (IREX – Представництво ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (діє з 1995 р.), UGRAD – Програма обміну для студентів 1 – 3 курсів ВНЗ України (з 2006 р.), ТЕМПУС – одна з програм Європейського співтовариства, розроблена для надання допомоги соціально-економічним перетворенням у країнах-партнерах (з 2007 р.), Еразмус Мундус – програма співпраці та мобільності у сфері вищої освіти (з 2004 р.), Стипендії Вільного університету м. Берліна (FUBiS) – програма, де студентам Центральної та Східної Європи пропонується навчання у Німеччині, Навчання у Віадріні (Європейський університет Віадріна, Франкфурт, Одер) оголошує конкурс на здобуття стипендій для українських студентів різного фаху, які добре володіють німецькою мовою); 2) магістерського рівня (Стипендії ім. Фулбрайта (з 1992 р.), програма стипендій ім. Едмунда С. Маскі (з 2006 р.), DAAD – Німецька академічна служба обмінів (з 2005 р.); 3) програми формування лідерських якостей (Американські Ради з міжнародної освіти: ASTR/ACCELS – FLEX – Програма обміну майбутніх лідерів (з 1992 р.); освітні програми Британської Ради в Україні: програма «Global Gateway»: міжнародна освіта – творча співпраця. Інтернет-портал (з 2004 р.); молодіжна програма «People to people International» (з 2004 р.) та ін. Розширення наукових досліджень, упровадження інноваційних технологій навчання і виховання студентів, створення інформаційної бази про діяльність освітніх установ, які здійснюють підготовку педагогічних кадрів стане гарантом участі вітчизняних педагогічних навчальних закладів у реалізації цих програм.

Для вирішення проблеми готовності навчальних закладів до міжнародної співпраці, її впливу на розвиток освітнього середовища вітчизняного педагогічного університету потрібні науково обґрунтовані дослідження, створені на цій основі рекомендації та технології формування освітнього середовища, адекватного новим завданням міжнародної діяльності у сфері освіти впродовж життя, спрямованого на зміцнення науково-педагогічних зв'язків, забезпечення мобільності студентів і викладачів. Активізація роботи з фондами допоможе з позицій системного підходу вирішувати також завдання підготовки і супроводу заявок на міжнародні конкурси. Перспективним у зв'язку з цим є створення при педуніверситетах спеціальних Центрів (Центрів фандрайзингу), на які покладатиметься пошук ресурсів, необхідних для ефективної, міжнародного рівня освітньої, науково-дослідної діяльності студентів, магістрантів, докторантів, зокрема, грантових організацій тощо.

Утворення глобальної світової освітньої мережі, Болонський процес як загальносистемна (європейського, національного та інституціонального рівнів) реформа вищої школи вмотивовують спільні для світового співтовариства проблеми підготовки кадрів. Освітньо-модернізаційні процеси, пов'язані з євро- та світовою інтеграцією України, вимагають уточнення понять про предмет діяльності та компетентність фахівця, адже в умовах інформаційного суспільства він перестає бути унікальним джерелом пізнавальної інформації. І справа навіть не в тому, що в нього з'являються серйозні конкуренти – потужні інформаційні канали, мобільні, ємні носії інформації, Інтернет, а в тому, що змінюється сама природа і мета освіти, де на перше місце виходять особистісно-розвивальні функції [4].

Динаміка світових тенденцій розвитку вищої освіти, інноваційна за змістом і характером, орієнтована на творчу особистість, вимагає від України вибору випереджувальної моделі подальшого розвитку вищої освіти та переходу до нових моделей підготовки майбутнього фахівця. Проєвропейську зорієнтованість України у розв'язанні питань модернізації освіти, підготовки кадрів засвідчив Форум міністрів освіти Європи „Школа XXI століття: Київські ініціативи" (Київ, 2011). Прийняте за підсумками Форуму Київське комюніке (затверджене Комітетом Ради Європи та офіційно направлене до міністерств освіти 47 країн) відобразило думку щодо створення єдиного європейського освітнього простору „від садка до університету". Одним із головних напрямів Комюніке визначає підготовку вчителя „Новій освіті Європи – новий європейський учитель", а серед

основних компетенцій, якими має оволодіти вчитель XXI ст.: компетенцію науковця-дослідника, інформаційну, мовну, адаптивну, комунікативну, здатність навчатися впродовж життя. Проблеми збереження Людини і людяності, гуманістичних цінностей і культури, відродження духовної сутності освіти, стали предметом обговорення на першому європейському Форумі ректорів педагогічних університетів Європи (Київ, 2011). Той факт, що Україна заявила про себе як генератор освітніх ініціатив європейського масштабу було відмічено на ІІІ Всеукраїнському з'їзді працівників освіти (Київ, 2011). В руслі тенденції підготовки спеціалістів для „нової освіти Європи" у проекті Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. серед основних завдань акцентовано на модернізації діяльності вищих навчальних закладів на основі інтеграції традиційних та новітніх інформаційно-комунікативних технологій навчання. Визначено потребу в обґрунтованому й послідовному запровадженні нових науково-педагогічних технологій, раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності в освіті. А у зв'язку з цим – розроблення нових („Наука в університетах" та ін.) і підтримання існуючих державних програм в освіті, зокрема, відновлення дії програми „Вчитель". Серед очікуваних результатів реалізації Національної стратегії розвитку освіти – підготовка та виховання кадрів, здатних працювати на засадах інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу, дитиноцентризму, власного творчого безперервного професійного зростання [5, с. 20, 22, 28 – 29].

Прогнозовано тенденція інтернаціоналізації вищої освіти може розвиватися у розробленні „робочої моделі" та впровадженні технології присудження спільних ступенів після завершення навчальних програм, що відповідатимуть ряду характеристик: програми розроблені чи схвалені спільно декількома вищими педагогічними навчальними закладами; магістранти кожного із вищих навчальних закладів вивчають частину програми в інших вищих навчальних закладах; перебування магістрантів у зарубіжних ВНЗ має співставну тривалість; періоди навчання і випробування в партнерських вищих педагогічних навчальних закладах визнаються повністю і автоматично; викладачі працюють у ВНЗ-партнерах і беруть участь у процедурі зарахування на навчання та підсумкових контрольних заходах; після завершення повної програми магістранти отримують національні ступені кожної країни-учасниці або ступінь, що присуджується цими країнами спільно. Обов'язковою умовою має стати узгоджене впровадження взаємоприйнятних педагогічних технологій, які стануть відображенням антропоцентризму сучасної світової культури. Кожна з них має поєднати теоретичне (об'єктивне) і особистісне (суб'єктивне) знання, забезпечивши новий тип відносин між педагогічною наукою і практикою, викладачем і студентом, індивідуально-творчу траєкторію розвитку кожного учасника освітнього процесу.

Провідними сутнісними ознаками вищої освіти вважаємо безперервність та компетентність як запоруку саморозвитку особистості, конкурентоздатності упродовж життя. Модернізація вищої освіти потребує нових підходів до методології, змісту, еволюції її концептуалістики, розкриття спектру індивідуальних можливостей особистості. Вимоги до професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів зростають, актуалізується контекстно-професійне навчання, поглиблюються процеси системності й міжпредметності знань, без чого неможливе повне забезпечення рівневості вищої освіти, збереження її фундаментальності. У зв'язку з цим актуалізується значення всіх галузей знань, причетних до науки про людину: філософії, педагогіки, психології, соціології, вікової фізіології, генетики, молекулярної біології, а також релігії, мистецтва тощо. Необхідно інтегрувати людинознавчі науки, значно розширити сфери свого впливу, адже людина виховується протягом усього життя.

Магістерський ступінь дозволяє здійснити відтворення високоінтелектуальних науково-дослідницьких кадрів і еліту професіоналів із високою міждисциплінарною культурою (відновлювальна функція). За європейськими вимогами ступінь магістра присуджується студентам, які: 1) демонструють знання і розуміння, базовані на аналогічних, притаманних ступеню бакалавра, розширених, поглиблених щодо цього рівня. Це забезпечує

можливість для розвитку і застосування ідей, часто в контексті досліджень; 2) готові застосовувати знання і розуміння, а також здатність розв'язання проблеми в нових або незнайомих обставинах у більш широких (мультидисциплінарних) контекстах, відповідних галузі, яку вони освоювали; 3) здатні комплексно інтегрувати знання та їх трактування, формулювати за неповної або обмеженої інформації судження, які включають роздуми над соціальними і етичними обов'язками, пов'язаними із застосуванням їхніх знань; 4) можуть ясно і однозначно викладати власні висновки, знання, пояснення фахівцям і нефахівцям; 5) мають сформовані навички, які дозволяють їм продовжувати навчання у вигляді самоосвіти або автономного навчання.

При цьому реалізація окремих або всіх функцій приводить до багатомодельності магістра з різними часовими рамками і різним співвідношенням між додипломним і післядипломним рівнями, відображеними в ECTS. Зазначене зумовлює розвиток диверсифікації магістерської підготовки, її переростання в мегатенденцію, адже саме в магістратурі найбільшою мірою виявляються всі сутнісні характеристики вищої освіти в єдності навчання, дослідження і працевлаштування. На думку роботодавців, найбільш затребуваними якостями фахівців є саме ті, що закріплюються на магістерському рівні підготовки: професійна мобільність і самостійність; готовність і здатність приймати швидкі й нестандартні рішення; вміння швидко реагувати на неочікувані ситуації; здатність швидко адаптуватися до нових соціально-економічних умов; високий рівень концентрації, розподілу і стійкості уваги; готовність змінювати плани, способи розв'язання завдань під впливом зовнішніх факторів; комунікативні якості й соціально-професійна відповідальність; здатність приймати і впроваджувати нове на практиці.

У зв'язку з цим виникає потреба в пошуку нових підходів до професійної підготовки конкурентоздатних кадрів на рівні магістратури. Вагомим фактором, що позитивно впливає на мотивацію професійної діяльності й формування необхідних компетенцій для її творчого розвитку, є активне включення майбутніх фахівців у самостійну науково-практичну діяльність. Це потребує проектування практико орієнтованого навчально-виховного процесу, провідною ознакою якого виступають гуманітарні технології і передбачають заміну моделі „викладач-студент" на модель „колега-колега" у напрямі співпраці й співтворчості, що особливо важливо в умовах, коли вища освіта набуває чинника соціально-економічного, інтелектуального і духовного оновлення суспільства, основного ресурсу його інноваційного розвитку [6, с. 294]."

Щодо пріоритетів наукової діяльності у вищій школі слід відзначити, що головними завданнями сьогодні є реалізація Державної цільової науково-технічної та соціальної програми „Наука в університетах" на 2008–2017 роки. Метою Програми є активізація наукової діяльності та поглиблення її взаємодії з навчальним процесом у вищих закладах освіти. Уряд розглянув та схвалив Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. Серед завдань – запровадження нових організаційно-структурних форм наукової підготовки висококваліфікованих фахівців та виконання конкурентоспроможних наукових розробок, зокрема науково-навчальних центрів. Головним завданням стратегії є забезпечення раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності в освіті. Зокрема, серед основних компетенцій, якими має оволодіти вчитель XXI ст., – це компетенція науковця-дослідника, здатність майбутнього фахівця навчатися впродовж життя.

Інтеграцію наукової і освітньої діяльності майбутнього фахівця повинні забезпечувати магістерські програми підготовки. Розвиток освітнього середовища сучасного вищого навчального закладу має здійснюватися через наукові дослідження. Оскільки результат освіти визначається формуванням компетенцій, майбутньому фахівцю для постійної затребуваності в суспільстві знань, необхідно стати компетентним у створенні нового знання. Під таким кутом зору освіту через наукові дослідження слід розглядати як необхідність, а активну участь у наукових дослідженнях як підготовку студентів до життя в сучасному суспільстві. Науковий статус студента реалізується у виконанні ним певної ролі –

ролі дослідника. Сформованість дослідницької культури – необхідна характеристика сучасного фахівця в галузі освіти. Дослідницька культура розуміється як система норм науково-дослідної діяльності, спрямована на ціннісне усвідомлення оточення, педагогічної теорії і практики, як сукупність гуманних способів розв'язання проблемних освітніх ситуацій, як досягнення особистості, що дозволяють входження у співтовариство педагогів-дослідників. Програмування, проектування і керівництво науковими дослідженнями дозволяє професорсько-викладацькому корпусу постійно оновлювати зміст навчальних дисциплін, забезпечуючи актуальність професійної підготовки майбутнього фахівця.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анищенко В.С. Университетского образования без науки быть не может // Alma mater. Вестник высшей школы. – 2013. – №2. – С. 14 – 20.

2. Глузман А. В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования: [монография] / А. В. Глузман – К.: Видавничий центр „Просвіта", 1997. – 312 с.

3. Кузнецов А.Р., Ягафарова В.А. Образование как ключевой фактор повышения конкурентноспособности страны // Высшее образование сегодня. – 2013. – № 1. – С.31–33.

4. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу: досвід впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у ТНПУ імені Володимира Гнатюка. – Ч. 3. / [за ред. В. В. Грубінка]. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – 272 с.

5. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. – Офіційне видання Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2011. – 32 с.

6. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України // Освіта в Україні. Нормативна база. – К. : КНТ, АТІКА, 2004. – С. 294 – 309.

7. Про наукову і науково-технічну творчість: Закон України. – http: // zakon.rada/gov.ua/

Рецензент: д.пед.н., проф. Плахотнік О.В., завідуюча кафедри педагогіки, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

проф. **Ломакович А.М.**

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье раскрыты проблемы высшего образования с прогнозом перспективы его развития. Определены принципиальные позиции новой парадигмы образования, которая направлена на подготовку компетентностного специалиста, конкурентноспособного на рынке труда. Актуализировано идеи интернационализации высшего педагогического образования, развитие транснационального образования, что способствуют углублению тенденций диверсификации цели и профиля магистратуры. Подчеркнуто на необходимости развития образовательной среды современного высшего учебного заведения с развитием научных исследований.

Ключевые слова: компетентность специалиста, диверсификация цели и профиля магистратуры, научно-исследовательские кадры, полимодельность подготовки магистра, интеграция образовательного и научного процессов.

Ph. D of Physics and Mathematics, Professor **Lomakovych Afanasii**

CURRENT PROBLEMS OF HIGHER EDUCATION: TRENDS AND PROSPECTS

The article reveals the current problems of higher education and outlines further prospects of its development. The basic principles of new paradigm of education aimed at training of high-performing professionals, competitive at the job market. The ideas of internationalization of Higher Pedagogical Education has been actualized and, therefore, the development of transnational education that motivates strengthening the tendency of diversification of goals and Master course profiles. The urgency of developing educational environment of modern higher education through extention of research work has been emphasized.

Key words: professional competence, diversification of Master degree goals and profiles, research staff, diversity of Master training schemes, integration of educational and scientific processes.